

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Zoals Meakins het in haar klinisch werk vruchtbaar is gaan vinden om de klemtoon te leggen op de ervaring van het moment, is ook het boek een weergave van haar ervaringen met het leven, de haar omringende cultuur en de weg die ze zoekt. En dat maakt het boek erg prettig om lezen.

Literatuur

VANSTRAELEN, C. (2012). *Drie woorden*.

Voordracht op het jaarlijkse Weekend van de BSP, 17 juni 2012.

Creatief gelezen

Bespreking van

Thomas H. Ogden (2012). *Creative readings — Essays on seminal analytic works*. Hove/ New York: Routledge. ISBN 978 0 415 69833 7, 201 pp., £ 26,99

JEROEN DUTILH

Thomas Ogden geldt binnen de psychoanalyse als een van de meest creatieve auteurs. Hij is een meester in het vernieuwen van fundamentele concepten. In *Creative readings* bespreekt Ogden acht hoekstenen uit de psychoanalyse, van zeven auteurs: Freud, Susan Isaacs, Fairbairn, Winnicott, Bion, Loewald en Searles. Het woord 'seminal' in de titel betekent: 'oorspronkelijk', maar óók 'semen', sperma dus. Het zaaigoed van de psychoanalyse. Ogden houdt van krachtige, gespierde, maar ook bevruchtende taal. Ogden noemt zijn boek een boek over lezen, over de ervaring van het lezen: als we 'creatief lezen', volgen we niet alleen de tekst, we maken er onze eigen betekenissen, ideeën en fantasieën van, door met de tekst actief iets te doen, er iets aan toe te voegen dat er vóór het lezen nog niet was.

Hij vertelt dat hij bij het lezen van een tekst van Melanie Klein zelf 'een Kleiniaan wordt'. Bij het lesgeven vraagt hij zijn studenten te proberen haar ideeën in hun volledige

omvang te bevatten en eigen te maken in háár metaforische taal.

Hij laat bijvoorbeeld zien hoe hij een passage uit Winnicott's *Primitive emotional development* leest: *'It seems that there is in it [the baby's injuring his fingers or mouth by too vigorously sucking his thumb or hand] the element that something must suffer if the infant is to have pleasure: the object of primitive love suffers by being loved, apart from being hated.'*

Bij deze zin, zegt Ogden, liggen verdriet en schoonheid in de taal, speciaal in de woorden 'the object of primitive love suffers by being loved'. 'Ik [Ogden] heb de kracht en zelfs het geweld gevoeld in de primitieve liefde van mijn kinderen en hun primitieve behoefte aan mij toen zij peuter waren en zelfs nu nog, nu zij volwassen zijn. Slaaptekort, martelende zorgen, emotionele uitputting door het contact tussen hun en mijn eigen primitieve liefde.' Winnicott noemt het 'de aard van het beest'. Ogden komt dan, door het lezen 'en zich laten lezen door Winnicott' tot de reflectie dat zijn eigen primitieve liefde, als kind maar ook als volwassene, anderen — zijn ouders, zijn vrouw, zijn kinderen — heeft doen lijden. 'En dat is óók de aard van het beest.' Ogden koos auteurs die voor hem een bijzondere plaats in zijn ontwikkeling als psychoanalyticus innemen. Hij beperkt zich bij zijn 'close reading' niet tot wat zij bedoelden, maar is veel meer geïnteresseerd in wat zij 'wisten' maar zelf niet beseften dat zij wisten. Hij wijst dus op de rijkdom van deze teksten die achteraf betekenis hebben gekregen door latere ontwikkelingen van de psychoanalyse.

Een derde gezichtspunt is voor Ogden de stijl. Stijl en inhoud noemt hij samen het levende, werkende lichaam van het geschrevene, wachtend tot het kan worden gelezen. Men kan niet hetzelfde zeggen op twee verschillende manieren. Hij illustreert dit met een passage uit *Trauer und Melancholie*: *'Zoals rouw het Ik ertoe aanzet afstand van het object te doen door het dood te verklaren en het Ik de premie van het in-leven-blijven in het*

voorzicht stelt, zo maakt ook elke ambivalentieworsteling [bij de melancholie] de fixatie van de libido aan het object losser door het object van zijn waarde te beroven, te degraderen en het als het ware ook dodelijk te treffen. Volgens Ogden zit het centrale argument van dit 'hoeksteen-artikel' impliciet of expliciet in deze ene zin, waarin Freud animistisch uitbeeldt hoe rouw een actieve rol speelt en het Ik stimuleert te blijven leven. De ervaring van rouw is in zichzelf dus een vorm van dóórleven, rouw is leven in een wereld verstoken van de geliefde persoon. Niet rouwen is het emotioneel sterven van een deel van de eigen persoon om de pijn van het leven zonder die geliefde persoon te vermijden.

Susan Isaacs stelling is dat alle psychische processen en mechanismen een vorm zijn van onbewust fantaseren en dus persoonlijke psychologische creaties. Ogden ziet hierin de overgang van het Freud-Kleintijdperk, waarin het ging over wát men denkt, naar het Winnicott-Biontijdperk waarin het gaat om hóe we denken. Voor Isaacs is overdracht, zoals Ogden het leest, niet het herleven van infantiele ervaringen maar juist het tegenovergestelde. Het is de daad van het ervaren voor de eerste keer van een emotionele gebeurtenis uit de kindertijd die toen echter niet ervaren kon worden. Ronald Fairbairns theorie van interne objectrelaties is voor Ogden een van de belangrijkste bijdragen aan de analytische theorie, maar van een hoog abstractieniveau. Ogden brengt de metafoor van de door Fairbairn geschetste binnenwereld tot leven: een serie karakters die met elkaar een relatie hebben. Het kind verdeelt de niet liefdevolle moeder in twee delen: de tergende moeder enerzijds en de afwijzende moeder anderzijds, geïnternaliseerd in het zelf. En tegelijk worden ook de eigen reacties op deze objecten geïnternaliseerd, het deel dat zich gelokt voelt, verleid, en het afgewezen zelf dat woedend saboteert, 'de interne saboteur' — een dynamisch levend geheel, zoals zich dat in de spreekkamer kan voordoen.

Nog enkele woorden over Ogdens stukken over Bion, Loewald en Searles. Ogden leest Bion zoals Bion dat zelf bedoeld heeft: niet streven het te begrijpen, maar het laten werken als een katalysator voor je eigen denken. Ogden laat zien hoe Bion in een 'clinical seminar' de supervisant vragen voorlegt zodat deze zich kan gaan afvragen wat voor denken het is waar de patiënt in betrokken is ... en hijzelf.

Ogden ontdekt bij Loewald één zin die het oedipuscomplex compleet nieuw verbeeldt: *'If we do not shrink from blunt language, in our role as children of our parents, by genuine emancipation we do kill something vital in them — not all in one blow and not in all respects, but contributing to their dying.'*

Ogden leest hierin niet alleen de levende objectrelaties tussen ouders en kinderen, maar ook dat voor Loewald de gefantaseerde moord op de ouders, die in de oedipale objectrelaties wordt uitgespeeld, een deel vormt van het emotionele proces van de generaties: opgroeien, ouder worden en sterven en de bijdrage van de ouders aan hun kinderen is dat die anders kunnen zijn dan zichzelf, in staat een persoon, een zelfstandige creatie, te worden.

Het laatste hoofdstuk is gewijd aan Harold Searles. Verguisd in zijn tijd vanwege het openlijk beschrijven van zijn tegenoverdracht. Briljant in zijn sensitiviteit. Ogden benoemt zijn centrale these: om het oedipuscomplex te kunnen analyseren móet de analyticus als antwoord op overdrachtgevoelens ook eigen oedipale tegenoverdrachtsgevoelens kunnen voelen en verdragen, zich tegelijk realiserend dat de wensen daarbij nooit gerealiseerd kunnen worden. Searles citerend: *'These feelings [of love for the patient] come to him [the analyst] like all feelings, without tags showing whence they have come, and only if he is relatively open and accepting of their emergence into his awareness does he have a chance to set about finding out ... their significance in his work with the patient.'* Vierenvijftig jaar geleden geschreven ... momenteel weer in de cursus over het oedipuscomplex opgenomen.

Ogdens *Creative reading* is een inspirerend en creatief te lezen boek van een bevlogen docent.

Brieven over leven, liefde, ... en psychoanalyse!

Bespreking van

Sigmund Freud (2012). *Brieven aan Jeanne Lampl-de Groot 1921-1939*. Vertaling, inleiding en annotatie: Gertie Bögels. Amsterdam: Sijbbolet. ISBN 978 94 9111 007 8, 228 pp., € 24,95

WIM GALLE

«Brieven als die van u moet ik altijd wel met sympathie in ontvangst nemen» — zo klinkt het bij de aanvang van Freuds allereerste brief aan Jeanne Lampl-de Groot (11 september 1921). Niet anders is het met de ontvangst van de eerste integrale vertaling en uitgave van de brieven van Freud aan deze voor Nederland heel bijzondere analytica. Bovendien klinkt een opmerking van Jeanne Lampl-de Groot (in een brief aan haar ouders van 27 november 1922) als een oude, bijna verloren maar desalniettemin blijvend weergalmende echo en als een nog steeds actueel appèl. Immers, de psychoanalyse is weliswaar niet geboren uit een zucht van de ziedende zee, maar: «De analyse is geboren uit de ervaring, vooral geboren uit *de nood van de tijd*, even consequent als alle geestelijke stromingen.» Op die manier heb ik impliciet aangestipt wat de twee onderdelen zijn van Bögels' boek: enerzijds de vertaling van Freuds brieven aan een *grande dame* uit de pionierstijd van de psychoanalyse, anderzijds fragmenten uit de brieven van Jeanne aan haar ouders. Vooreerst is er de briefwisseling tussen Freud en Lampl-de Groot, waaruit jaren van intense samenwerking én liefde opdoemen:

voor *die Sache*, de psychoanalyse, maar evenzeer voor elkaar. Op een vraag van Jeanne om haar analyse te hervatten, antwoordt hij bijvoorbeeld enthousiast: «Ik zou niet weten wat me zou kunnen weerhouden om u wanneer u terugkomt die paar uren te geven die u wenst. Uw voortgezette analyse moet u tot zelden bereikte hoogten van volmaaktheid brengen» (Freud, 12 augustus 1937). Een minnaar had het niet mooier kunnen verwoorden. Net zoals het een goede roman betaamt, is er overigens iets onherroepelijk verloren — namelijk de brieven die Lampl-de Groot schreef aan Freud. Deze brieven werden op haar expliciete vraag vernietigd door Anna Freud. De analogie met de beklivende liefdesroman van David Grossman, *Jij bent mijn mes*, is dan ook onvermijdelijk. Grossman had aanvankelijk zowel de brieven van zijn mannelijke (Jaïr) als zijn vrouwelijke hoofdpersonage (Myriam) geschreven, om naderhand de brieven van Myriam te schrappen. Dit heeft als effect dat haar brieven pas indirect leesbaar worden, via hun evocatie in de brieven van Jaïr. Toch duikt Myriam later op een andere manier op: via haar dagboek. Teruggeplaatst naar onze psychoanalytische *Schauplatz* ontmoeten we daar de brieven die Jeanne schreef aan haar ouders tijdens haar reis door Italië, voorafgaand aan haar analyse, en vervolgens in Wenen bij Freud. Dit omvat dan ook het tweede deel van dit boek. Ze onthullen op een andere manier iets over haar verhouding tot Freud en de psychoanalyse, bijvoorbeeld hoe ze enthousiasme combineert met een onbevagen, kritische blik: «'t Is heel erg dat ik dat zeg, hé? Nu al een twijfel aan de analyse, maar zou dit ook niet, als alle menselijke theorieën te eenzijdig zijn? Denk niet dat ik van Freud terugkrabbelen; mijn hart trekt er nog heen en ik wil deze knappe en zich wijd uitstreckende uitvinding graag leren kennen. Alleen, of ik een fanatiek analyticus zal worden?» (Jeanne, 17 oktober 1921). De zijdelingse referentie naar Grossmans brievenroman is in deze niet gratis: voorbij het plezier tijdens de lectuur stelt zich